

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ
ОТДЕЛЕНИЕ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК И ИСКУССТВ
ЦЕНТР ИССЛЕДОВАНИЙ БЕЛОРУССКОЙ КУЛЬТУРЫ,
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ НАН БЕЛАРУСИ
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ ИМЕНИ ЯНКИ КУПАЛЫ
МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФОНД ГУМАНИТАРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
ГОСУДАРСТВ – УЧАСТНИКОВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ

ФРАНЦИСК СКОРИНА И ЕГО ВРЕМЯ. 500-ЛЕТНИЕ БЕЛОРУССКОГО И ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОГО КНИГОПЕЧАТАНИЯ

Материалы
Международной научной конференции
Минск, 30 ноября – 2 декабря 2017 г.

Минск
“Право и экономика”
2017

УДК 821.161.3 Скорина.06
ББК 83.4
Ф84

Научный редактор
Саверченко И. В.,
доктор филологических наук, профессор

Составитель
Богдан Е. И., кандидат филологических наук

Редакционная коллегия
Локотко А. И., академик, доктор исторических наук, доктор архитектуры,
профессор;
Саверченко И. В., доктор филологических наук, профессор;
Городницкий Е. А., доктор филологических наук;
Трофимчик А. В., кандидат филологических наук.

Ф84 **Франциск Скорина и его время : 500-летие белорусского и восточно-славянского книгопечатания : мат. Международной научной конференции, Минск, 30 ноября – 2 декабря 2017 г. / Сост. Е.И. Богдан; Национальная академия наук Беларуси; Отделение гуманитарных наук и искусств НАН Беларуси; Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси; Институт литературоведения имени Янки Купалы; Межгосударственный фонд гуманитарного сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств. – Минск : Право и экономика, 2017. – 276 с.**

ISBN 978-985-552-744-3.

В сборнике представлены выступления и доклады, которые прозвучали на Международной научной конференции «Франциск Скорина и его время. 500-летие белорусского и восточнославянского книгопечатания». В них анализируются и исследуются аспекты издательской и творческой деятельности Ф. Скорины, анализируется его вклад в развитие белорусского и восточнославянского книгопечатания в целом.

Адресуется литературоведам, историкам, аспирантам, студентам и всем, кто интересуется историей белорусской культуры и литературы.

УДК 821.161.3 Скорина.06
ББК 83.4

ISBN 978-985-552-744-3

© ГНУ «Центр исследований белорусской культуры,
языка и литературы НАН Беларуси», 2017
© Оформление. ИООО «Право и экономика», 2017

Богдан Е. И. <i>“Суета сует...”: предисловие Ф. Скорины к библейской книге “Экклезиаст”.</i>	90
Вашкив Л. П. <i>Франциск Скорина в научных трудах Ивана Франко: констатации и оценки.</i>	94
Гордиенко Н. С. <i>Изучение жизни и наследия Франциска Скорины в Белорусском институте науки и искусства (Нью-Йорк).</i>	98
Ермоленко Е. В. <i>Мифологизация образа Франциска Скорины в художественной прозе XX века.</i>	101
Жибуль В. В. <i>Под звездой Скорины: деятельность Полоцкого филиала “Молодняка”.</i>	106
Наумович В. А. <i>Скориненские раритеты в белорусской библиотеке-музее имени Франциска Скорины в Лондоне.</i>	110
Новосельцева А. В. <i>Художественное отражение личности Франциска Скорины в белорусском романе.</i>	114
Шаладонов И. М. <i>Ф. Скорина и процесс национальной самоидентификации.</i>	118
Бавтрель И. Г. <i>Сонет в белорусской поэтической скориниане: особенности художественного отражения национальной истории.</i>	122
Ерёмина Е. П. <i>Осмысление образа и творчества Франциска Скорины современным белорусским театром.</i>	125

СЕКЦИЯ 2

Переводы Библии: история и современность

Данилевич М. Н. <i>Иван Франко о Библии в украинском переводе Пантелеймона Кулиша, Ивана Пулюя и Ивана Нечуя-Левицкого.</i>	131
Михалевич Е. Г., Мордас Н. Р. <i>Перевод Библии на белорусский язык: от Франциска Скорины до современности.</i>	135
Поддубная Н. В. <i>Семантические процессы в структуре лексических библеизмов в украинском языке.</i>	139

3. Скарына, Ф. Прадмовы і пасляслоўі / Ф. Скарына. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 238 с.

4. Скарына, Ф. Зборнік дакументаў і матэрыялаў / Уклад. В.І. Дарашкевіч – Мінск : Навука і тэхніка, 1988. – 348 с.

Л. П. Вашиків (Україна)

ФРАНЦИСК СКОРИНА У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ІВАНА ФРАНКА: КОНСТАТАЦІЇ І ОЦІНКИ

Наймісткіше визначення творчої і наукової сутності І. Франка – універсальний геній. Саме Франків універсалізм визначив багатопроблемність його наукових студій як історика, літературного критика, перекладача, журналіста, соціолога, мовознавця – перелік можна продовжити.

З'ясовуючи задекларовану тему, спробуємо поглянути на наукову спадщину українського письменника під «ювілейним» кутом зору: як (у змісті і в формі) зафіксовано й інтерпретовано діяльність Ф. Скорини? Чи згадки про працю видатного білоруса є епізодом кількох праць, чи, можливо, ім'я і здобуток Ф. Скорини не випадали з дослідницької уваги видатного вченого упродовж усієї його наукової діяльності?

Прикметно – перші згадки імені Скорини подибуємо у Франкових рецензіях: 1882 р. – на збірку П. Куліша «Хуторна поезія» (воно служить рецензентові як один із аргументів у полеміці з «гарячим Кулішем» [1, т. 26, с. 168]; 1888 р. – праця професора Київського університету П.В. Владимірова «Доктор Франциск Скорина. Его переводы, печатные издания и язык» (СПб., 1886) згадується Франком серед найголовніших книг, «посвячених історії української літератури давньої і нової» [1, т. 27, с. 188]. Наступна згадка датована роком 1889-им. У газеті «Діло» була опублікована велика стаття про церковні пісні «Наші коляди». Її друга частина розпочинається констатацією того, що «реформація релігійна з початку XVI віку дала могучий товчок розвоєві духовному і літературному всіх європейських народів. Товчок той дався почути й нашому народові хоч посередньо, та все-таки досить сильно. З півночі через Литву і Білу Русь доходило до нас протестантство безпосередньо, появляючись такими працями, як переклад Біблії Скорини, «Катехізіс» Будного і т. ін.» [1, т. 28, с. 11]. Двічі згаданий Скорина і в праці, що була магістерською дисертацією І. Франка – «Іван Вишенський і його твори» (1895). У середині 90-х років XIX ст. Франко пише статтю «Відгуки грецької і латинської літератур в українському письменстві», в котрій стверджує: «Першим перекладом Біблії на мову, наближену до народної, був переклад доктора Франціска Скорини, виданий у чеській Празі 1517-1519 рр., який потім на Русі часто переписували» [1, т. 30, с. 242].

Аналізуючи розвиток славістичних студій у Віденському університеті (ж. «Жите і слово», 1897), І. Франко відзначає рецензію доцента Матії Мурка на уже

згадувану монографію проф. В.П. Владимірова про Скорину [1, т. 31, с. 10]. Пошанованим є «білорус Скорина, що в початку XVI в. (около 1520 р.) пробував у Празі, тут доконав і надрукував свій переклад Біблії на «просту «мову» для вирозумення людей посполитих» [1, т. 33, с. 138], і у Франковій праці «До історії чесько-руських взаємин». Надрукована чеською мовою у журналі «Slovanský přehled» у 1901 р., ця стаття прикметна цінним спостереженням про те, що одна із найцікавіших сторінок новочасної історії літератури – «се вияснення міжнародних духових взаємин між народами, про яких політичні взаємини історія не знає нічого або майже нічого» [1, т. 33, с. 137]. Ім'я Скорини зринає й у тексті Франкової рецензії на працю російського філолога-славіста професора Петербурзької духовної академії І. Е. Евсеєва «Толкования на книгу пророка Даниила в древнеславянской и старинной русской письменности», що була опублікована в «Записках наукового товариства імені Шевченка» 1903 року.

1908 рік: Іван Франко в «Літературно-науковому вістнику» друкує ґрунтовну статтю «Сучасні досліди над Святим Письмом». Потрактуювши численні новочасні дослідження Святого Письма як вираз системного наукового підходу, Франко актуалізує «бойовий оклик усіх чільних народів Європи» в XVI ст. – «Біблія на рідній мові!». Його згадка про таку «недоціненну пам'ятку, як Біблія Скорини 1519 р.», супроводжується характерним зіставленням: «Більш консервативне становище в тім біблійнім русі XVI в. зайняв кн. Костянтин Острозький, що видав вправді повну Біблію (1580 – 81 рр.), але мертвою церковнослов'янською мовою» [1, т. 38, с. 405]. За Франком, серед творів «пожаданої лектури» XVI ст. є, «побіч перекладу письма святого», збірник акафістів, виданий Скориною у Вільні 1525 р. За описом цієї рідкісної книги дослідник відсилає до видання – «И. Каратаев. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами с 1491 по 1652 г.», т. 1. СПб., 1883, с. 59 – 67. У доволі несподіваному ракурсі зринає ім'я Скорини у Франковій статті «З поля нашої науки» (ж. «Народ», 1893). Присвячена аналізу становища Наукового товариства ім. Шевченка і наукової продукції його діячів, праця містить засуд спорадичності наукових студій молодого покоління, брак в них внутрішнього зв'язку і систематичності [див.: 1, т. 46, кн.2, с. 168].

В опублікованих епістолярних текстах І. Франка ім'я Ф. Скорини фігурує двічі: 1) у листі до М. П. Драгоманова від 26.04.1890 р., що містить виклад плану Франкової магістерської дисертації; 2) у листі до москвофіла Ю. А. Яворського від 12.09.1894 р. Акцентуємо на партійній приналежності останнього адресата, оскільки це є необхідною умовою для розуміння сутності епістолярного діалогу: «Наш южноруський сепаратизм, – зауважує І. Франко Ю. Яворському, – досить давня річ. Язиково він датується від Остромирового євангелія, політично – від часів Нестора, літературно – щонайменше від Скорини. Прослідити його – певна річ, що дуже інтересно, та на се треба написати цілу історію южноруської цивілізації» [1, т. 49, с. 512].

У Франковій «Історії української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського» характеристиці особливостей літературного розвитку у XVI ст. присвячено 12-й розділ. Він цікавий з кількох міркувань. По-перше, дослідник з'ясовує історичне тло (у Львові постає перше

церковне братство; в 1493 р. у Кракові виходять перші слов'яно-руські друки накладом німця Швайпольта Фіоля). По-друге, аналізує мову, якою були перекладені церковнослов'янські книги («Се не була ані чиста церковщина, ані чиста білорущина, ані чиста українська мова; була мішанина всіх діалектів з додатком полонізмів, що виробилися на Литві. Перекладачам ходило о те, щоб їх книги були близькі «до виразуменя люду посполитого» [1, т. 40, с. 221]). По-третє, дає біографічну довідку про Ф. Скорину («родом білорус із Полоцька, вихованець Краківського університету, де добув доктора медицини»). По-четверте, чітко виокремлює усі книгодрукарські здобутки Ф. Скорини («Перебуваючи в Празі, він почав там 1517 р. видавати переклад Біблії: Псалтир закінчено 6 серпня 1517 р., книгу Йова 10 вересня, Притчі 6 жовтня того ж року; далі пішли видання: дня 2 січня 1518 р. книга Еклезіаст, дня 9 січня Пісня пісень, дня 19 січня Премудрість Соломона, а 10 серпня чотири книги Царств і 20 падолиста Книга Ісуса Навина. В р. 1519 вийшла 9 лютого книга Юдіт. П'ятикнижжя Мойсея, Руф, Есфір, Плач Єремії, книга Даниїла і книга Судій до кінця року. Вернувши в Литву, він видав ще 1524 р. «Апостол» і 1525 «Малу подорожню книжицу», де подано Псалтир, Часословець, акафісти і канони, короткий Шестидневець, святці і пасхалію» [1, т. 40, с. 222]). По-п'яте, коментує композиційні особливості згаданих видань (кожна книга оздоблена передмовою; перед деякими передмовами є чотиривірші, в яких подано короткий зміст книги або ще загальнішу дедикацію, як-от перед книгою Іова:

Богу в тройци єдиному ко чьти и ко славе,
Матери его пречистой Марії к похвале,
Всем небесным силам и святым его к веселю,
Людем посполитым к доброму наученю [1, т. 40, с. 222].

По-шосте, висновує зі сказаного: «Скоринині переклади здобули собі велику популярність; їх швидко розкуплено і часто переписувано. Його приклад спонукав і інших до перекладання непрекладених ним книг, особливо Нового завіту» [1, т. 40, с. 222]. По-сьоме, поляризує мовознавче і літературознавче значення перекладів Скорини і пересопницького («важні для історика української мови, ... не були в силі збудити якогось духовного руху і оживлення літературної творчості» [1, т. 40, с. 223]). По-восьме, констатує «замилування до віршування», починаючи від видань Скорини і Острозької біблії (вірші-дедикації панам, протекторам та накладникам, «іноді з виразно висловленим наміром, щоб ім'я такого протектора захистило книжку від палення противниками» [1, т. 40, с. 224]).

Готуючись до викладання курсу історії української (руської) літератури у Львівському університеті, І. Франко наприкінці 1894 р. склав «план викладів»: у другому семестрі він присвятив два окремі розділи з'ясуванню таких питань: «ХІ. Фіоль і перші слов'янські друки в Кракові; ХІІ. Скорина і Будний – віщуни нової доби в історії южноруської літератури» [1, т. 41, с. 26]. Почасти цей план було реалізовано у синтетичній праці «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.». Особливо цінними, власне оцінними вважаємо міркування Франка про Скорину, висловлені у мотиваційних увагах до запропонованого плану. Вірний принципів історизму, дослідник пояснює зміни в южноруській літературі ходом історичних подій: «Сполучення литовсько-руської держави з Польщею за Ягайла

було заповіддю того, що Южна Русь, сполучена з Литвою, мусіла з часом з-під переважаючого впливу Візантії підпасти такому ж впливові Західної Європи» [1, т. 41, с. 41]. І саме з появою Скорини, переконаний вчений, внутрішня боротьба всередині руського народу починає переважуватися на сторону Заходу. Науково обґрунтованою видається нам така Франкова аргументація: «Білорус Скорина не належить безпосередньо до історії южноруської літератури, та проте він мусить займати в ній видне місце задля того впливу, який мали його видання перекладу письма св. на Южну Русь, яко ініціатор того оживленого руху популяризаційного, котрий в XVI віці сплотив такі гарні та важні праці, як переклад письма святого Негалевського, як Пересопницьке євангеліє, як друковане Тяпинське євангеліє і т.і.» [1, т. 40, с. 41]. Під обраним кутом зору вартує уваги й праця «Українці» (1911), написана на замовлення відомого угорського славіста, професора Будапештського університету Оскара Ашбота для публікації в енциклопедії світової літератури, яку мало видати поважне угорське видавництво. Вона потвердила високу оцінку перекладу Біблії Ф. Скорини не лише як «помітного літературного факту», а й як вагомого внеску в історію культури. Тут Франка-ученого доповнив Франко-поет: «З виходом Біблії Скорини перший могутній подих Реформації пронісся над Західною і Південною Руссю» [1, т. 41, с. 173].

Таким чином, у науковій спадщині І. Франка ім'я і здобутки білоруського ученого-гуманіста, діяча культури і друкаря, який, користуючись матеріальною підтримкою впливових віленських міщан, організував у Празі друкарню, і за три роки видав 23 біблійні книги під назвою «Біблія руська...», а також «Апостола» і «Малу подорожню книжицю» (уже у Вільні), згадуються у багатьох (біля двох десятків) працях, що тематично чи хронологічно дотичні до зазначеної постаті і літературної епохи. Зміст інформації про Ф. Скорину залежить від обсягу і призначення праці, писаної Франком. Його констатації стали, вони засвідчують усвідомлення вченим принципової важливості внеску Ф. Скорини. Синтетичні праці І. Франка містять міркування оцінного характеру. У науковій спадщині вченого є низка статей, де ім'я Ф. Скорини згадується принагідно або з ілюстративною метою. Однак незмінним, починаючи з 1882 р. і завершуючи 1911 р., залишається Франкове ствердження ролі Ф. Скорини у розвитку не лише білоруської, але й южноруської (читай – української) мови і письменства. У погляді І. Франка на значення літературної і культурно-громадської діяльності Ф. Скорини чітко проступає його виразна методологічна засада: студіювати й оцінювати літературу слід під кутом зору її специфіки, що скристалізувалася у певних умовах і виконує свою національну місію; національна специфіка письменства визначається лише через порівняння з іншими літературами.

Список літератури

1. Франко, І. Я. Зібрання творів : У 50 т. / І. Я. Франко. – Київ : Наукова думка, 1976 – 1986.